

DOI 10.31558/2307-2318.2022.4.6

UDC 331.1

JEL: J23

Клочковська В.О.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса

v.klochkivska@donnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8769-3636>

Клочковський О.В.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса

v.klochkovskiy@donnu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2839-393X>

**ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ДЖОНА М. КЕЙНСА ЯК ОСНОВА РОЗВ'ЯЗАННЯ
МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

Початок широкомасштабної війни в Україні спричинив поглиблення кризових явищ і процесів в українській економіці. В наслідок цього актуалізувалася проблематика адаптації ідей Дж. Кейнса щодо подолання негативного впливу кризи на економічне життя країни. В Україні ці негативні тенденції проявляються у вигляді падіння промислового виробництва, зростанні безробіття та, як наслідок, зниженні реальних доходів населення. Це у свою чергу призводить до скорочення сукупного попиту. Для обґрунтування заходів щодо виходу країни зі стану рецесії досліджено концептуальні основи теорії Дж. Кейнса. Визначено її основні здобутки, які можуть бути основою для розроблення ефективної економічної політики держави. На основі аналізу концепції Дж. Кейнса обґрунтовано перспективи розвитку української економіки. Зроблено висновки та надано пропозиції щодо застосування ідей Дж. Кейнса в Україні за сучасних умов.

Ключові слова: теорія Дж. М. Кейнса, економічна криза, сукупний попит, війна в Україні, відновлення економіки

Klochkovska V.,

PhD in Economics, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8769-3636>

v.klochkivska@donnu.edu.ua

Klochkovskiy O.,

PhD in Economics, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2839-393X>

v.klochkovskiy@donnu.edu.ua

**THE ECONOMIC THEORY OF JOHN M. KEYNES AS THE BASIS FOR THE
REPRESENTATION OF MACROECONOMIC PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF UKRAINE**

The beginning of a large-scale war in Ukraine caused the deepening of crisis phenomena and processes in the Ukrainian economy. As a result, the issue of adapting the ideas of J. M. Keynes to overcome the negative impact of the crisis on the country's economic life became relevant. In Ukraine, these negative trends are manifested in the form of a drop in industrial production, an increase in unemployment and, as a result, a decrease in the real income of the

population. This, in turn, leads to a reduction in aggregate demand. In order to substantiate the measures for the exit of the country from the state of recession, the conceptual foundations of the theory of J. Keynes were studied. Its main achievements, which can be the basis for developing an effective economic policy of the state, are identified. Based on the analysis of the concept of J. M. Keynes, the prospects for the development of the Ukrainian economy are substantiated. Conclusions are drawn and suggestions are given regarding the application of J. M. Keynes's ideas in Ukraine under modern conditions.

Key words: the theory of J. M. Keynes, economic crisis, aggregate demand, war in Ukraine, economic recovery

Постановка проблеми. В сучасних умовах, які характеризуються наростаючою нестабільністю ринкової економіки, все більше уваги науковці приділяють аналізу як вже існуючих, так і розробці нових підходів до регулювання економічних процесів та подолання кризових явищ. Особливо ретельна увага сучасних дослідників націлена на теорію Дж. М. Кейнса, адже у ній широко представлені підходи щодо діагностування криз у економіці та пропонуються способи вирішення макроекономічних проблем. Слід зазначити що у програмах урядів багатьох країн світу широко використовуються кейнсіанські рекомендації щодо стимулювання сукупного попиту, забезпечення зайнятості населення, формування доходів та заощаджень домогосподарств та інших аспектів макроекономічного життя країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні надбання Дж. М. Кейнса та його послідовників традиційно є об'єктом дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, аналітиків рейтингових агенцій, експертів міжнародних фінансових інституцій та урядів багатьох країн світу. Серед великої кількості досліджень західних економістів доцільно відзначити роботи Дж. Вейсіка Й. Ванга, Р. Дайменда, А. Коркука та інших. Деякі аспекти кейнсіанської теорії регулювання економіки досліджують також українські вчені, зокрема: Т. Білоус, Л. Васютинська, М. Руденко та інші.

Дослідження економічних праць, присвячених питанням регулюючої ролі держави у подоланні кризових явищ, вказує на дискусійність та актуальність проблематики, окресленої Дж. Кейнсом. Так, у роботах вітчизняних дослідників О. Амоші, А. Гальчинського, В. Геєця, М. Савлука, А. Чухно та інших розглядаються питання державного регулювання економіки, у тому числі в умовах кризи.

У той же самий час жоден із науковців не досліджував можливість застосування теорії Дж. Кейнса в умовах економічної кризи, що викликана початком широкомасштабної війни.

Метою статті є дослідження теорії Дж. М. Кейнса та вивчення можливості її адаптації до кризової економічної ситуації, яка склалася в Україні, та визначення напрямів виходу держави зі стану рецесії, що обумовлена впливом війни і як наслідок внутрішніх фіскальних та монетарних шоків і одночасно недосконалою моделлю державного регулювання у цих умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відношення до наукових антикризових ідей Дж. М. Кейнса завжди було неоднозначним. Вони мали немале число і прихильників, і противників. Суттєва перевага теорії Кейнса полягає в тому, що він і його послідовники визнають об'єктивну неминучість криз в капіталістичній ринковій економіці. На цій основі була розроблена і реалізована дієва антикризова макроекономічна політика, перевірена практикою відновлення економіки в період Великої депресії 1929-1933 років, і подальшим економічним ростом. При цьому антикризова політика будувалась з умовою активізації ролі держави у господарській сфері, і особливо в інвестиційній галузі.

В роки великої кризи 1930-х років Кейнс стверджував, що капіталізм не приречений, а потребує лише невеликого втручання в свою конструкцію, щоб система запрацювала по-

новому. Таке втручання дозволить зберегти приватну власність та право прийняття рішень у колишньому вигляді з одного боку, та додати необхідний елемент перезапуску економічної системи від зовнішнього джерела в особі держави.

Головне послання теорії Дж. М. Кейнса полягає у тому, що ринкова капіталістична економіка недосконала, отже, за умов криз не може бути дієвим регулятором соціально-економічних процесів. На думку автора, лише держава має всі інструменти для того, щоби «вести гру відповідно до встановлених правил і обмежень», спричинених кризовими явищами [1].

Фактично Кейнс і все кейнсіанство причетні до ідеї «змішаної економіки», яка сьогодні є формою існування всіх типів сучасних економічних систем, у тому числі переважає у світі ринково-капіталістичної системи та своєїрідної «соціалістичної ринкової економіки» в КНР. Змішана економіка існує і в сучасній Україні.

П. Самуельсон поєднав частково доктрину Кейнса з неокласикою у форму «неокласичного синтезу». Однак усі некейнсіанці – бачать, як і Кейнс, за словами аналітиків, у центрі такої економіки «ринковий механізм», а не державу з «обмеженою роллю»: коригувати «провали ринку» та певною мірою «забезпечувати соціальну справедливість». [2]

Причину періодичних криз Дж. М. Кейнс не шукав у глибинах системи. Він бачив її в очевидному, емпіричному факті відставання попиту від пропозиції товарів і відповідно з цим висунув концепцію «ефективного попиту». Відповідно до цієї концепції як запобіжний захід, що попереджає кризу, є здійснення активної державної бюджетної та кредитної політики, використання заощаджень населення для інвестицій у виробництво. Кейнсіанські антикризові заходи не можна вважати безплідними, але вони лише пом'якшують, відтягують настання криз, здатні, як показує практика, деформувати цикл, але не усунути кризи і забезпечити капіталістичній економіці безперервний та безкризовий, стійкий розвиток.

Беззаперечна заслуга Дж. М. Кейнса полягає у створенні макроекономічного напрямку, найважливішими елементами якого стали відкриття та теоретична розробка проблеми якісних змін економічної ролі держави в ринковій економіці, а також виникнення та розвиток теорії економічного зростання. Кейнс визнає, що його теорія набирає чинності, коли порушується нормальний перебіг суспільного відтворення, регульованого законами ринку. Нормалізація ж обстановки повертає дію «невидимої руки» Адама Сміта.

Під час великої депресії 1930-х років економічна теорія, що існувала на той час, була не в змозі пояснити причини глибокого економічного краху в усьому світі або забезпечити адекватне рішення в рамках державної політики, яке могло б дати поштовх зростанню виробництва та зайнятості. Британський економіст Джон Мейнард Кейнс очолив революцію в економічній думці, яка перевернула ідею про те, що вільні ринки автоматично забезпечують повну зайнятість, тобто всі, хто хоче мати роботу, можуть отримати її, за умови, що працівники виявляють гнучкість у своїх вимогах до заробітної плати. Основним постулатом теорії Кейнса, яка стала носити його ім'я, є твердження про те, що сукупний попит, який визначається як сума витрат домашніх господарств, підприємств та уряду, є найважливішою рушійною силою в економіці. Кейнс далі стверджував, що вільні ринки не мають самобалансуючих механізмів, що призводять до повної зайнятості. Економісти-кейнсіанці обґрунтовують втручання уряду за допомогою заходів державної політики, спрямованих на досягнення повної зайнятості та стабільності цін.

Не менш важливий висновок Дж. Кейнса полягає у встановленні залежності між бізнесом і суспільством, яка обумовлена чинниками неекономічного характеру. В основу цього твердження лягла теза про те, що індивідуум психологічно має більшу схильність до заощаджень, ніж до споживання, що негативно впливає на інвестиційні вливання [3].

Основний ідея теорії Дж. Кейнса зводиться до того, що ринковий механізм не має автоматичних стабілізаторів, які спроможні підтримувати обсяг національного виробництва на оптимальному рівні та забезпечувати повну занятість, тому держава має брати на себе відповідальність щодо управління загальним рівнем сукупних витрат [4].

Обсяг виробництва товарів та послуг в економіці є сумою чотирьох компонентів: споживання, інвестицій, державних закупівель та чистого експорту (різниця між тим, що країна продає закордонним країнам і купує у них). Будь-яке збільшення попиту має походити від одного з цих чотирьох компонентів. Але під час рецесії потужні сили часто послаблюють попит із зниження витрат. Наприклад, під час економічних спадів невизначеність часто підриває довіру споживачів, змушуючи їх скорочувати витрати, особливо на такі покупки як нерухомість чи автомобілі. Скорочення витрат споживачами може призвести до зниження інвестиційних витрат підприємствами, оскільки фірми реагують на послаблення попиту на їх продукцію. Це покладає завдання збільшення виробництва на плечі уряду. Відповідно до кейнсіанської економічної теорії, втручання держави необхідне для стримування підйомів і спадів економічної активності, відомих також під назвою економічного циклу.

Існує три основні положення кейнсіанської теорії для опису того, як функціонує економіка:

сукупний попит залежить від багатьох економічних рішень — державних та приватних. Рішення приватного сектору можуть іноді призводити до несприятливих макроекономічних результатів, наприклад, скорочення споживчих витрат у період економічного спаду. Ці порушення у роботі ринку іноді вимагають проведення активної політики уряду, таких як пакет податково-бюджетних стимулів. Таким чином, кейнсіанська економічна теорія підтримує змішану економіку, що спрямовується переважно приватним сектором, але частково діє під контролем уряду.

ціни і, особливо, заробітна плата повільно реагують на зміни попиту та пропозицій, що призводить до періодичних дефіцитів та надлишків, особливо трудових ресурсів.

зміни сукупного попиту, чи то очікувані чи непередбачені, чинять найбільший короткостроковий вплив на реальний обсяг виробництва та зайнятість, а не на ціни. Кейнсіанці вважають, що через деяку жорсткість цін коливання будь-якого компонента витрат (споживання, інвестицій або державних витрат) викликають зміни обсягу виробництва. Наприклад, якщо державні витрати збільшуються, проте інші компоненти витрат залишаються постійними, обсяги виробництва зростають.

Намагаючись адаптувати основні тези теорії Дж. Кейнса до ситуації в Україні, слід зазначити, що часті економічні кризи погіршують соціально-економічне життя та пригнічують активність бізнесу, у результаті чого значно стримується економічний розвиток.

Ще невідновлена після епідемії COVID-19 економіка України, занурилася у нову, більш складну і затяжну кризу, що спровокована повномасштабною війною. Українська економіка несе величезні збитки через руйнівну війну. Громадяни за 11 місяців російської агресії добре відчули на собі її наслідки: зростання цін, скорочення зарплат чи взагалі закриття підприємств. Мільйони людей втратили роботу та житло чи опинилися за кордоном у незнайомому середовищі.

Нищівні руйнування, завдані бойовими діями окупантів, боляче вдарили по всіх сферах життя і економіки зокрема. Напад агресора призвів до різкого зниження економічної активності в Україні. На початку війни третина українських підприємств зупинила діяльність. Причини цього – фізичні руйнування та тимчасова окупація цілих регіонів, високий рівень невизначеності та ризиків, розірвання логістичних і виробничих зв'язків, вимушена масова міграція населення.

За прогнозами Національного банку України, цього року економіка скоротиться більш, ніж на третину, а інфляція, яка в червні склала 21,5%, прискориться до понад 30%.

Це означає, що ціни будуть і надалі зростати, а реальні доходи скорочуватися. В наслідок чого «ефективний попит» зменшиться, тягнучи вниз за собою усю економічну систему [6].

З огляду на те, що основною причиною економічної кризи все ж таки є скорочення сукупного попиту, ми вважаємо що теорія Дж. Кейнса може бути корисною, для виведення економіки України з кризового стану. Але слід звернути увагу на те, що активну роль тут мають зіграти виважені дії уряду щодо підтримки у відновленні роботи українських підприємств паралельно із активною соціальною політикою підтримки населення у напрямку зростання доходів. Звичайно відновити зруйновану економіку самотужки буде складно, тому має бути сформоване сприятливе середовище для залучення міжнародних партнерів-донорів на взаємовигідних умовах.

Проведений ситуативний аналіз лише підтверджує теорію Дж. Кейнса та його послідовників про необхідність ефективного державного регулювання у питаннях відновлення економіки.

Висновки. Отже, із завершенням активної фази війни ми очікуємо помірне посилення споживчого попиту, налагодження технологічних та логістичних процесів, поживлення інвестиційної діяльності, у тому числі, завдяки перспективам євроінтеграції України. Утім, враховуючи значні втрати виробничого та людського потенціалу, а також усе ще високі безпекові ризики, темпи відновлення економіки України у 2023–2024 роках становитимуть близько 5–6% на рік

Ми вже можемо спостерігати, за зростанням економічної активності. Бізнес та населення поволі адаптуються до нових умов діяльності. Цьому посприяло звільнення ряду областей та зменшення кількості регіонів з активними бойовими діями.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. 1936. P. 190. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheory_ofEmployment.pdf.
2. Самюельсон П. А. Макроекономіка / пер. з англ. ; П. А. Семюелсон, В. Д. Нордгауз. — К. : Основи, 1995. — 558 с.
3. Васютинська Л. Кейнсіанська модель регулювання економіки: уроки для України. Держава та регіони. 2020. № 3 (114). С. 32–35.
4. Wasik J. Keynes's way to wealth: timeless investment lessons from the great economist. New York : McGraw-Hill, 2013. P. 240.
5. Білоус Т. Джон Мейнард Кейнс – економіст і філософ. Філософська думка. 2018. № 2. С. 71–88.
6. Жирій К. Економічна криза в розпалі: як українцям вижити в скрутні часи URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichna-kriza-v-rozpali-yak-ukrajincyam-vizhiti-v-skrutni-chasi-novini-ukrajina-11919129.html> (дата звернення: 27.12.2022).

REFERENCES

1. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. 1936. P. 190. URL : https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheory_ofEmployment.pdf.
2. Samuel'son P. A. Makroekonomika / per. z anhl. ; P. A. Semyuelson, V. D. Nordhauz. — K. : Osnovy, 1995. — 558 s.
3. Vasyutyns'ka L. Keynsians'ka model' rehulyuvannya ekonomiky: uroky dlya Ukrayiny. Derzhava ta rehiony. 2020. No 3 (114). C. 32–35.
4. Wasik J. Keynes's way to wealth: timeless investment lessons from the great economist. New York : McGraw-Hill, 2013. P. 240.
5. Bilous T. Dzhon Meynard Keynes – ekonomist i filosof. Filososf's'ka dumka. 2018. No 2. C. 71–88.
6. Zhyriy K. Ekonomichna kryza v rozpali: yak ukrajintsyam vyzhyty v skrutni chasy URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/ekonomichna-kriza-v-rozpali-yak-ukrajincyam-vizhiti-v-skrutni-chasi-novini-ukrajina-11919129.html> (data zvernennya: 27.12.2022).